

Սօսափն օրօր
Սարսափն անդորր
Ե ինծի... »:

Ճիշտ է, այս քերթուածիկները խորախորհուրդ
զաղափարներ չեն բովանդակեր, բայց իրենց
երաժշտականութեամբ կը ստեղծեն զգայնութիւն
մը՝ որ հաճելի է:

« De la musique avant toute chose » կ'ա-
ղաղակէր Բօլ Վէրլէն: Աւանց ունենալու ֆրան-
սացի այս գերահռչակ բանաստեղծին ցաւամած,
մեծասարսուռ, նրբերանգներով առլի, տարտամ
տողերուն ուժը, կառավարենց իր երաժշտակա-
նութեամբ յաճախ կը յիշեցնէր զայն, ոչ միայն
նմանահնչութեամբ (onomatopoeisme) այլ նաեւ
խորքով: Բաղդատել, օրինակի համար, Վերլ-
լենի « Chanson d'Automne »-ը կառավարենցի
« Ծռփը, ծռփը » քերթուածին հետ: (Տարբեր
նիւթեր անշուշտ): Ինչպէս նաեւ « Il pleut sur
la ville »-ը « Վիլն անձրեւիկ կը հեծէ »-ին հետ:

Կերպարանկութեան այս որոնումը տարած է
հայ բանաստեղծը երգելու մինչեւ իսկ նիւթեր՝
որոնց համար անհրաժեշտ չէր արտայայտու-
թեան այդ ձեւը. տես « Որբերը ».

« Ժամուն բակին
Եղբայրազին
Աւրնթեր
Մեծ ու պզտիկ
Ծալապատիկ
Են նստեր:

Աւազներէն
Եկածներ են
Անոնք հոս
Հէ՛ւր են եկեր
Ունին վէրքեր
Ուղիւհաճոս:

.....
Չեն բարբառեր
Լոկ անյարեր
Կը նային,
Սեւ ու խոռով
Աչուրներով
Երկնային »:

Այնուհանդերձ այս տեսակ երգերն իսկ կա-
րելի չէ բաղդատել այն երգերուն հետ, զորս
Աղեքսանդր Փանոսեան կը յօրինէր, նախ յան-

գերը որոշելով կարծես և յետոյ լեցնելով տո-
ղերը... Կառավարենց ճշմարիտ արուեստագէտ
մ'է փանոսեանի քով, որ տաղաչափ մ'էր սոսկ:

Այս խորհրդածութիւնները կը կատարեմ
աչքիս առջեւ ունենալով միայն « Գերեզմանի
Ծաղիկներ »-ը, զորս խորհրդահայ քննադատ
Սուրխաթեան յարմար դատած էր որ միայն...
գերեզմանի մէջ:

Ի՞նչ ըսած էր կառավարենց:

« Այլակերպուած սոխակ մ'է ընհարս,
Մահակոծ կոչնակ մը միանգամայն.
Աստղերէն առի լարերն ոսկեվարս,
Իր ծոցէն հոգիս կը սուրայ համայն:
Ձեզի՛, ո՛վ հնչուն սրտեր, իմ ընծան,
Ձայն հնչեցուցէք օրհասէ օրհաս.
Տաղերս — արձագանգ մոնոնդ լըռութեան
Թող միշտ օրօրեն վշտեր ու երազ:

Իսկ եթէ ո՛չ ոք լըսել քեզ հաճի,
Կամ ամբողջն ժիտ ձեռք մը, յեղակարծ,
Ուզէ քեզ յանձնել բոցերուն արծարծ,
Վերադարձիւ ի՞նձ, ընհար իմ խաչի,
Քեզ պիտի տանիմ դամբանէ դամբան,
Որբին ունկնդիր մեռելները կան... »:

Թող չայլայլի Սուրխաթեան. Կառավարենցէն
առաջ՝ տիտան մը կայ, Շարլ Պօտլեր, որ մեր-
ձաւորապէս նոյն բանն ըսած է. « Շիրիմը
կ'ըմբռնէ բանաստեղծը »: Բայց Պօտլերը քննա-
դատելու համար՝ Պօտլերի հասակն ունենալու է:

« Տաւիղ Եւոդեան »-ի մէջ կառավարենց կ'ե-
րեւի աւելի հասուն, աւելի խնամուած, աւելի
արուեստագէտ, աւելի հարուստ: Կ'արժէ որ մեր
ձեռնհաս քննադատներէն մին առանձին ու-
սումնասիրութեան ենթարկէ այդ հատորը:

Չմոռնամ ըսելու որ Կառավարենց իր նախա-
հայրերուն կրօնքին հաւատարիմ լուսաւոր հոգի
մ'ունէր:

« Փուշերուն ժպտող վարդն եմ ես, ով Տէր,
Մոխիրն՝ յանձնուած հողմերու զութին...
Եղբայրիս վերեւ աճեցուր որթեր.
Տանջուել ուզող մարդն եմ ես, ով Տէր:

և դեռ՝

« Այն ցօղին համար՝ որով կը Թըշեմ
Յոյսն հիւանդ՝ հազիւ ծըլած անուրջէս,
Կ'ուզէի ես դեռ
Նոր ծաղիկ մ'ըլլալ ու բուրել քեզ, Տէր... »:

Այն գուրգուրանքով որով կը փարիս
Իր յաղթանակէն դժգոհ թշուառիս

Կ'ուզէի ես դեռ
Հորեզոն մ'ըլլալ ու զրկել քեզ, Տէր... »:

Աւաղ, ինչքան ուշ է ճամբուս վերան.
Սէրերուս համար, խորանէ խորան,

Կ'ուզէի ես դեռ
Սուրբ աղօթք մ'ըլլալ ու փնտռել քեզ, Տէր... »:

Խաւարին երախն ահա կը բացուի.
Որ չըմուրի հոգիս անաչուի

Կ'ուզէի ես դեռ
Ճառագայթ մ'ըլլալ ու տեսնել քեզ, Տէր... »:

Ո՛վ կարող է ըսել թէ այս քերթուածը գուրկ է
գեղեցկութենէ ու խորքէ:

Կառավարենց եղած է նաեւ կարող թարգ-
մանիչ. Լըգոնդ Տը Լիլէն մինչեւ Հերետիա,
Բրիւտոմ, Գոբէ, Վերլենէն մինչեւ Մալարմէ,
Ալպէր Սամենէն մինչեւ Ժան Ռիշթէն, և մինչեւ
արդի ֆրանսացի և զուիցերիացի բանաստեղծ-
ները ներկայացուցած է մեզի՝ իսկապէս ճար-
տարօրէն:

Ի մի խմբել այդ թարգմանութիւնները և ի
լոյս ընծայել զանոնք անտիպ ինքնագիր քեր-
թուածներուն հետ, կը նշանակէ մեծագոյն մե-
ծարանքն ընծայած ըլլալ արժանաւոր այս
մտաւորականին:

Հրաւ ԲԱԶԱՐԵՆՑ

Վեմետիկ, 20 Սեպտ. 1946.

Ս Ր Տ Ի Ն Հ Ա Մ Ա Ր

Մեր սրտերուն համար կուգայ լոկ գարունն,
Որ տանջանքներն երբեմն զայն գէթ թողուն.
Աստղի նըման անգիտակից հրճուելու
Եւ վշտերուն ըստիմանքի խօսք տալու:

Ու հազարներ եկան գացին ինձ նըման
Իւրաքանչիւրն ունէր երազ նոր գարնան,
Ոչ ոք սակայն թողուց մեզի յիշատակ
Երգի մը մէջ, կամ կապոյտի թեւին տակ:

Պէտք է ամէն սիրտ յարդարէ իր ճամբան,
Ճակատագիրն այս է թշուառ մարդկութեան.
Տղան մօրմէն պայծառ հոգի կը ստանայ,

Բայց վիշտն է որ անոր ճամբան կը բանայ.
Անոր համար մարդիկ գարուն կ'երազեն
Որ շիրմի մէջ շողեր տանին արեւէն:

Հ. Վ. ՅՈՎՀԱՆՆԵՍԵԱՆ

Քեմիա 4 Մայիս 1946.